ESHITISHIDA NUQSONI BO‘LGAN SHAXSLARNING IJTIMOIY MOSLASHUVI VA INKLYUZIV TA’LIMDA ZAMONAVIY TEXNOLOGIYALAR

Qodirova Feruzaxon Usmonovna
Professor, Chirchiq davlat pedagogika universiteti, Chirchiq, O‘zbekiston
ORCID: https://orcid.org/0000-0001-7439-5306
Email: feruzausmon@mail.ru

Normurodov Mirkamol Nurmurod o‘g‘li
Magistrant, Chirchiq davlat pedagogika universiteti, Chirchiq, O‘zbekiston
Email: mirkamolnormurodov62@gmail.com

Annotatsiya Mazkur maqolada eshitishida nuqsoni bo‘lgan shaxslarning ijtimoiy moslashuvi hamda inklyuziv ta’lim jarayonida zamonaviy texnologiyalardan foydalanish masalalari tahlil qilinadi. Tadqiqot davomida eshitish qobiliyati cheklangan shaxslarning ta’lim olish jarayonida duch keladigan muammolari, inklyuziv ta’lim muhitining pedagogik ahamiyati hamda zamonaviy texnologiyalar – audiovizual vositalar, subtitr tizimlari, eshitish moslamalari va raqamli ta’lim platformalarining o‘rni o‘rganildi. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, zamonaviy texnologiyalarni inklyuziv ta’lim tizimiga joriy etish eshitishida nuqsoni bo‘lgan shaxslarning ta’lim olish imkoniyatlarini kengaytiradi va ularning jamiyatga integratsiyasini kuchaytiradi.
Kalit so‘zlar: eshitish nuqsoni, inklyuziv ta’lim, zamonaviy texnologiyalar, imo-ishora tili, raqamli ta’lim, ijtimoiy integratsiya.

Аннотация В статье рассматриваются вопросы социальной адаптации лиц с нарушениями слуха и использования современных технологий в системе инклюзивного образования. Анализируются основные проблемы, с которыми сталкиваются люди с нарушениями слуха в образовательной среде, а также роль цифровых технологий – аудиовизуальных средств, субтитров, слуховых аппаратов и образовательных платформ – в обеспечении доступности образования и социальной интеграции.
Ключевые слова: нарушение слуха, инклюзивное образование, современные технологии, жестовый язык, социальная интеграция.

Abstract This article analyzes the social adaptation of individuals with hearing impairments and the role of modern technologies in inclusive education. The study examines the main challenges faced by people with hearing disabilities in the educational environment and highlights the importance of digital technologies such as audiovisual tools, subtitles, hearing aids and online learning platforms. The results show that the integration of modern technologies into inclusive education significantly improves access to education and social participation of individuals with hearing impairments.
Keywords: hearing impairment, inclusive education, modern technologies, sign language, digital education.

KIRISH Bugungi kunda inklyuziv ta’lim tizimini rivojlantirish global ta’lim siyosatining muhim yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi. Inklyuziv ta’lim barcha bolalar, jumladan nogironligi bo‘lgan shaxslar uchun teng ta’lim imkoniyatlarini yaratishga qaratilgan. Eshitishida nuqsoni bo‘lgan shaxslar jamiyatda to‘laqonli ishtirok etishlari uchun ta’lim tizimida maxsus pedagogik yondashuvlar va zamonaviy texnologiyalardan foydalanish muhim ahamiyat kasb etadi.

Jahon sog‘liqni saqlash tashkiloti ma’lumotlariga ko‘ra, dunyo bo‘yicha millionlab insonlar turli darajadagi eshitish nuqsoniga ega. Eshitishida nuqsoni bo‘lgan shaxslar ko‘pincha muloqot qilish, ta’lim olish va jamiyat hayotida faol qatnashish jarayonida qiyinchiliklarga duch keladilar. Shu sababli ularning ta’lim jarayonida samarali ishtirok etishlari uchun maxsus pedagogik metodlar va zamonaviy texnologiyalarni qo‘llash zarur.

Zamonaviy texnologiyalar inklyuziv ta’lim tizimida muhim o‘rin tutadi. Audiovizual vositalar, subtitr tizimlari, eshitish moslamalari, koxlear implantlar hamda raqamli ta’lim platformalari eshitishida nuqsoni bo‘lgan shaxslarning axborot olish imkoniyatlarini kengaytiradi. Bu texnologiyalar nafaqat ta’lim jarayonini samarali tashkil etishga yordam beradi, balki ularning ijtimoiy moslashuvini ham yaxshilaydi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

Eshitishida nuqsoni bo‘lgan shaxslarning ta’lim jarayonida ishtiroki va ularning jamiyatga moslashuvi masalalari ko‘plab ilmiy tadqiqotlarda keng o‘rganilgan. Zamonaviy pedagogika va maxsus pedagogika sohasida olib borilgan tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, eshitishida nuqsoni bo‘lgan shaxslarning ta’lim jarayonida muvaffaqiyatli ishtirok etishi ko‘p jihatdan kommunikatsiya vositalarining samaradorligi, pedagogik metodlarning to‘g‘ri tanlanishi hamda ta’lim muhitining inklyuziv tashkil etilishiga bog‘liq.

Xususan, M. Marschark va P. Spencer o‘z tadqiqotlarida eshitishida nuqsoni bo‘lgan shaxslarning ta’lim jarayonida kommunikativ muhit muhim ahamiyat kasb etishini ta’kidlaydilar. Ularning fikriga ko‘ra, eshitishida nuqsoni bo‘lgan o‘quvchilar uchun ta’lim jarayonida vizual pedagogik metodlardan foydalanish, imo-ishora tilini qo‘llash hamda multimodal o‘qitish usullarini joriy etish ta’lim samaradorligini sezilarli darajada oshiradi. Bunday metodlar orqali o‘quvchilar o‘quv materiallarini yaxshiroq qabul qilishlari va bilimlarni samarali o‘zlashtirishlari mumkin.

UNESCO tomonidan olib borilgan tadqiqotlarda ham inklyuziv ta’lim tizimi nogironligi bo‘lgan shaxslarning jamiyatga integratsiyasini ta’minlashda muhim rol o‘ynashi qayd etilgan. Inklyuziv ta’lim modeli barcha o‘quvchilarga teng ta’lim imkoniyatlarini yaratishni nazarda tutadi. Shu bilan birga, bu tizim nafaqat ta’lim olish imkoniyatini kengaytiradi, balki nogironligi bo‘lgan shaxslarning ijtimoiy moslashuvi, kommunikativ ko‘nikmalari va mustaqil hayot kechirish qobiliyatlarini rivojlantirishga ham xizmat qiladi.

Zamonaviy ilmiy adabiyotlarda ta’kidlanishicha, raqamli texnologiyalar va audiovizual vositalarning rivojlanishi eshitishida nuqsoni bo‘lgan shaxslar uchun ta’lim olish imkoniyatlarini yanada kengaytirmoqda. Masalan, subtitr tizimlari, video materiallar, interaktiv ta’lim platformalari hamda eshitish moslamalari o‘quv jarayonini yanada samarali tashkil etishga yordam beradi.

Mazkur tadqiqot quyidagi metodlar asosida amalga oshirildi:

Ilmiy adabiyotlarni tahlil qilish orqali eshitishida nuqsoni bo‘lgan shaxslar ta’limiga oid nazariy qarashlar o‘rganildi;

Inklyuziv va maxsus ta’lim tizimlarini taqqoslash orqali ularning samaradorligi tahlil qilindi;

Zamonaviy texnologiyalarning ta’lim jarayonidagi roli va samaradorligi o‘rganildi;

Eshitishida nuqsoni bo‘lgan shaxslarning ijtimoiy moslashuv jarayoni va jamiyatga integratsiyasi masalalari tahlil qilindi.

NATIJALAR Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatdiki, inklyuziv ta’lim tizimida zamonaviy texnologiyalardan foydalanish eshitishida nuqsoni bo‘lgan shaxslarning ta’lim jarayonida faol ishtirok etishiga sezilarli darajada ijobiy ta’sir ko‘rsatadi. Zamonaviy texnologiyalar ta’lim jarayonini vizual, interaktiv va tushunarli shaklda tashkil etish imkonini beradi.

Birinchidan, audiovizual texnologiyalar o‘quv materiallarini vizual tarzda taqdim etish imkonini yaratadi. Bu texnologiyalar yordamida o‘quv materiallari video, grafik va tasvirlar orqali yetkaziladi. Natijada eshitishida nuqsoni bo‘lgan shaxslar axborotni vizual kanallar orqali qabul qilishlari osonlashadi.

Ikkinchidan, subtitr tizimlari va matnli tarjimalar ma’ruza va video materiallarning tushunarliligini oshiradi. Subtitrlar yordamida eshitishida nuqsoni bo‘lgan shaxslar og‘zaki nutqni matn shaklida qabul qilish imkoniyatiga ega bo‘ladilar. Bu esa ularning o‘quv materiallarini to‘liq tushunishlariga yordam beradi.

Uchinchidan, eshitish moslamalari va koxlear implantlar kommunikatsiya imkoniyatlarini sezilarli darajada kengaytiradi. Ushbu texnologiyalar eshitish qobiliyatini qisman tiklashga yordam beradi hamda shaxslarning og‘zaki nutqni qabul qilish imkoniyatlarini oshiradi.

To‘rtinchidan, raqamli ta’lim platformalari masofaviy ta’lim imkoniyatlarini kengaytiradi. Onlayn ta’lim tizimlari orqali eshitishida nuqsoni bo‘lgan shaxslar ta’lim jarayonida faol ishtirok etishlari, o‘quv materiallarini mustaqil ravishda o‘rganishlari va bilimlarini mustahkamlashlari mumkin.

MUHOKAMA Inklyuziv ta’lim tizimi samarali faoliyat yuritishi uchun pedagoglarning maxsus tayyorgarligi muhim ahamiyatga ega. O‘qituvchilar eshitishida nuqsoni bo‘lgan shaxslar bilan ishlash metodikasini yaxshi bilishlari, pedagogik jarayonda vizual va interaktiv metodlardan foydalanishlari hamda zamonaviy texnologiyalarni qo‘llay olishlari zarur.

Xalqaro tajribalar shuni ko‘rsatadiki, rivojlangan davlatlarda inklyuziv ta’lim tizimida zamonaviy texnologiyalar keng qo‘llaniladi. Masalan, AQSh va Yevropa davlatlarida eshitishida nuqsoni bo‘lgan o‘quvchilar uchun maxsus subtitr tizimlari, imo-ishora tarjimonlari, vizual o‘quv materiallari hamda interaktiv ta’lim platformalari keng joriy etilgan. Bunday yondashuv ta’lim jarayonining samaradorligini oshirish bilan birga o‘quvchilarning ijtimoiy moslashuviga ham ijobiy ta’sir ko‘rsatadi.

O‘zbekistonda ham so‘nggi yillarda inklyuziv ta’lim tizimini rivojlantirish bo‘yicha muhim islohotlar amalga oshirilmoqda. Xususan, maxsus pedagogika yo‘nalishida mutaxassislar tayyorlash, inklyuziv ta’limni joriy etish hamda nogironligi bo‘lgan shaxslarning ta’lim olish imkoniyatlarini kengaytirish bo‘yicha davlat dasturlari ishlab chiqilmoqda. Biroq zamonaviy texnologiyalarni ta’lim jarayoniga keng joriy etish, pedagoglarning maxsus tayyorgarligini oshirish va inklyuziv ta’lim muhitini yanada rivojlantirish hali ham dolzarb masalalardan biri hisoblanadi.

XULOSA Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, inklyuziv ta’lim tizimida zamonaviy texnologiyalardan foydalanish eshitishida nuqsoni bo‘lgan shaxslarning ta’lim olish imkoniyatlarini sezilarli darajada kengaytiradi. Zamonaviy texnologiyalar yordamida o‘quv jarayoni yanada qulay, tushunarli va samarali tashkil etiladi.

Shuningdek, zamonaviy texnologiyalar eshitishida nuqsoni bo‘lgan shaxslarning kommunikatsiya imkoniyatlarini kengaytirib, ularning jamiyatga moslashuvini yaxshilaydi. Inklyuziv

ta’lim muhitining rivojlanishi esa nogironligi bo‘lgan shaxslarning jamiyat hayotida faol ishtirok etishiga xizmat qiladi.

Quyidagi tavsiyalarni amalga oshirish muhim hisoblanadi:
Inklyuziv ta’lim tizimini yanada rivojlantirish;
Zamonaviy texnologiyalarni ta’lim jarayoniga keng joriy etish;
Eshitishida nuqsoni bo‘lgan shaxslar uchun vizual o‘quv materiallarini ko‘paytirish;
Pedagoglarning maxsus tayyorgarligini oshirish;
Jamiyatda inklyuziv madaniyatni rivojlantirish.

ADABIYOTLAR

1. Jahon sog‘liqni saqlash tashkiloti. (2021). Eshitish bo‘yicha jahon hisobotlari. Jeneva: WHO.
2. Marschark, M., Spencer, P. E. (2010). Karlar ta’limi, til va rivojlanish masalalari. Oxford: Oxford University Press.
3. UNESCO. (2021). Nogironligi bo‘lgan bolalar uchun inklyuziv ta’limni rivojlantirish. Parij: UNESCO.
4. National Association of the Deaf. (2022). Karlar madaniyati va kommunikatsiya. Washington.
5. O‘zbekiston Respublikasi. (2021). Nogironlar huquqlari to‘g‘risidagi qonun. Toshkent.

REFERENCES

1. World Health Organization. (2021). *World report on hearing*. Geneva: WHO.
2. Marschark, M., & Spencer, P. E. (2010). *The Oxford handbook of deaf studies, language and education*. Oxford University Press.
3. UNESCO. (2021). *Inclusive education for children with disabilities*. Paris: UNESCO Publishing.
4. National Association of the Deaf. (2022). *Deaf culture and communication*. Washington, DC.
5. Law of the Republic of Uzbekistan. (2021). *On the Rights of Persons with Disabilities*. Tashkent.